

РОЗДІЛ 5. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В НАУКОВІЙ І НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

THE PROBLEM OF THE FORMATION OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCES IN PRE-SCHOOL CHILDREN IN SCIENTIFIC AND SCIENTIFIC-METHODICAL LITERATURE

Проблема формування соціокультурних компетентностей дітей дошкільного віку залишається в полі зору сучасних науковців. Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати наукові джерела з проблеми формування соціокультурних компетентностей у дітей-дошкільників у науковій та науково-методичній літературі. Подати розмежування понять «компетентність» і «компетенція» з посиланням на відповідних дослідників. Розкрити поняття «соціокультурна компетентність» та виокремити її складові компоненти. Використати мовну й мовленнєву компетентності дітей дошкільного віку.

Даючи визначення поняття «компетентність», подамо його тлумачення за І. Зимньою, яка розуміє її як «інтелектуально й особистісно зумовлену соціально-професійну життєдіяльність людини, що ґрунтується на знаннях, компетенціях». Також у науково-педагогічних розвідках поряд з поняттям «компетентність» натрапляємо й на інший термін – «компетенція», здебільшого ці два поняття підмінюють одне одного. Ще одним ключовим поняттям нашого наукового аналізу є «соціокультурна компетентність». З огляду на новітні пошуки наведемо погляди І. Черезової: вона під окресленим поняттям розуміє здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, а також певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективність процесу комунікації. У лінгводидактиці також розрізняють мовну й мовленнєву компетентності, які активно вивчає А. Бозуш. За її твердженням, мовна компетентність – це засвоєння та усвідомлення мовних норм та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності. Мовленнєва компетентність – це вміння адекватно і правильно використовувати мову в практичній діяльності, послуговуватися при цьому як мовними, так і позалінгвістичними та інтонаційними засобами мовленнєвої виразності. Сукупність мовної та мовленнєвої компетентностей є підґрунтям для формування й розвитку соціокультурної компетентності дитини-дошкільника.

Отже, у статті нами проаналізовано погляди науковців і педагогів-практиків на проблему дефініції «компетентність» і «компетенція», взаємовідношення між ними та їх взаємозалежність; виокремлено зміст і структурні компоненти соціокультурної компетентності дитини-дошкільника, подано їх характеристику; розведено, за А. Бозуш, поняття «мовна компетентність» і «мовленнєва компетентність»; описано структуру формування соціокультурно-мовленнєвої діяльності, її змістове наповнення та структурні елементи.

Ключові слова: діти дошкільного віку, компетентність, компетенція, соціокультурні компетентності дітей, мовна та мовленнєва компетентності.

The problem of the formation of sociocultural competences of preschool children remains in the field of view of modern scientists.

The purpose of the article is to analyze scientific sources on the problem of the formation of socio-cultural competences in preschool children in scientific and scientific-methodological literature. Provide a distinction between the concepts of «competence» and «competency» with reference to relevant researchers. To reveal the concept of «socio-cultural competence» and to distinguish its constituent components. To identify language and speech competence of preschool children.

Defining the concept of «competence», we will present its interpretation according to I. Zimnaya, who understands it as «intellectually and personally determined social and professional life activity of a person, which is based on knowledge, competences». Also, in educational and pedagogical surveys, along with the concept of «competence», we come across another term – «competency», mostly these two concepts replace each other. Another key concept of our scientific analysis is «cultural competence». In view of the latest research, we will present the views of I. Cherezova: she understands the defined concept as the ability to establish and maintain the necessary contacts with other people, as well as a certain set of knowledge, abilities and skills that ensure the effectiveness of the communication process. Linguistics also distinguishes between language and speech competence, which A. Bogush actively studies. According to her, language competence is the acquisition and awareness of language norms and their adequate implementation in any human activity. Speech competence is the ability to adequately and correctly use language in practical activities, using both linguistic and extra-linguistic and intonation measures of speech expression. The set of language and speech competence is the basis for the formation and development of sociocultural competence of a preschool child.

So, in the article, we analyzed the views of scientists and practicing teachers on the problem of the definitions of «competence» and «competency», the relationship between them and their interdependence; the content and structural components of the sociocultural competence of a preschool child are singled out, their characteristics are given; according to A. Bogush, the concepts of «language competence» and «speech competence» are diluted; the structure of the formation of socio-cultural and speech activity, its content and structural elements are described.

Key words: children of preschool age, competence, competency, children's socio-cultural competence, language and speech competence.

УДК 81'27:373.2.091
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.43>

Іншаков А.Є.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Проблема формування соціокультурних компетентностей дітей дошкільного віку нині перебуває на часі та потребує наукового узагальнення й практичних рекомендації до впровадження в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття «компетентність» нині активно вивчається як у теоретичному, так і в практичному аспектах. У цьому плані заслуговує на увагу низка ґрунтовних наукових пошуків А. Маркової, Ю. Жукова, Л. Петровської та ін. Зокрема, у їхніх працях бачимо уточнення, доповнення і розширення поняття «компетентність», аналізуються та вивчаються шляхи її формування. Проблемою формування соціокультурних компетентностей дошкільників активно займається вітчизняний лінгводидакт А. Богуш.

Мета статті: проаналізувати наукові джерела з проблеми формування соціокультурних компетентностей у дітей-дошкільників у науковій та науково-методичній літературі. Подати розмежування понять «компетентність» і «компетенція» з посиланням на відповідних дослідників. Розкрити поняття «соціокультурна компетентність» та виокремити її складові компоненти. Використати мовну й мовленнєву компетентності дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Даючи визначення поняття «компетентність», подамо його тлумачення за І. Зимньою, яка розуміє її як «інтелектуально й особистісно зумовлену соціально-професійну життєдіяльність людини, що ґрунтується на знаннях, компетенціях» [5, с. 97-108]. У своїх дослідженнях І. Зимня виводить кілька видів основних компетентностей, які мають формуватися в дитини-дошкільника в процесі її соціального становлення: компетентності особистості як суб'єкта діяльності; особистісно-суб'єктна компетентність; компетентності, що належать до галузі спілкування особистості та її взаємодії з іншими людьми; соціально-соціокультурна компетентність; компетентності, що характеризують діяльність людини в усіх типах і формах; професійна компетентність.

Також у науково-педагогічних розвідках поряд з поняттям «компетентність» натрапляємо й на інший термін – «компетенція», здебільшого ці два поняття підміняють одне одного.

Виокремимо кілька тлумачень понять «компетенція» та «компетентність», які подаються в наукових джерелах: наприклад, під поняттям «компетенція» О. Кучай розуміє «сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), що задаються до певного кола предметів і процесів та необхідних для якісної, продуктивної діяльності щодо них» [4, с. 44-48]. О. Пометун виокремлює

в розглядуваному понятті такі ключові аспекти: «готовність до цілепокликання; готовність до оцінювання, готовність до дії, готовність до рефлексії» [6, с. 15-24].

Виходячи із низки поданих визначень двох педагогічних категорій вбачаємо за необхідне подати їх розмежування, яке зводиться до того, що «компетенція» визначається зовнішніми чинниками, а «компетентність» є неодмінним атрибутом самої особистості, її кількісними та якісними характеристиками у процесі здійснення певного виду діяльності.

Ще одним ключовим поняттям нашого наукового аналізу є «соціокультурна компетентність», яке є багатогранним і активно вивчається з різних боків науковцями й практиками. Донедавна поняття «соціокультурна компетентність» тлумачилося доволі однобічно, як «сукупність умінь і навичок, необхідних для ефективного спілкування», однак, подане тлумачення майже повністю нівелювало особистісний аспект дитячої особистості, на який усе ширше почали зосереджувати увагу.

З огляду на новітні пошуки наведемо погляди І. Черезової на проблему формування соціокультурної компетентності. Дослідниця під окресленим поняттям розуміє здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, а також певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективність процесу комунікації [7]. Заслуговує на увагу й той факт, що вона виокремила складові компоненти соціокультурної компетентності: уміння дитини орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування (врахування місця комунікації, налаштування співрозмовника, його вік, соціальний статус, психоемоційний стан тощо); спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням; адекватна орієнтація людини в самій собі; готовність і вміння будувати контакт з людьми; знання, уміння і навички конструктивного спілкування; внутрішні ресурси, задіяні для побудови соціокультурної дії.

Звернемося до нової редакції Базового компонента дошкільної освіти, де можемо побачити таке тлумачення: соціокультурна компетентність – це комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування. Крім того, вважаємо доцільним твердження з цього ж документа, що соціокультурній компетентності, як і іншим видам мовленнєвої компетентності дітей, потрібно навчати ще з раннього віку. До вступу до школи дошкільник має засвоїти відповідні мовленнєві знання, уміння та навички, що стануть йому в нагоді в процесі соціальної комунікації [1]. Отже, можемо стверджувати, що соціокультурна компетентність є складним, цілісним та

інтегрованим психічним утворенням, яке покладено в основу ефективності процесу спілкування.

Більшість дослідників сходиться на думці, що структурними компонентами соціокультурної компетентності є такі: соціокультурні знання, соціокультурні уміння і соціокультурні здібності.

Під соціокультурними знаннями маємо на увазі уявлення про те, що таке мовленнєва комунікація, які її види, фази й закономірності розвитку. Тобто це уявлення про те, які існують соціокультурні методи й прийоми взаємодії, як вони впливають на процес спілкування та які насуттєвіші їх можливості та обмеження.

Соціокультурні вміння передбачають оволодіння складною системою психічних і практичних дій, необхідних для успішної регуляції діяльності наявними в суб'єкта знаннями та навичками.

Соціокультурні здібності – це індивідуально-психологічні властивості особистості, які будуть співвідносні з соціокультурною діяльністю та забезпечують її швидке й дієву провадження.

У лінгводидактиці також розрізняють мовну й мовленнєву компетентності. Питанням формування мовної компетентності активно займається й корифей дошкільної лінгводидактики А. Богуш. За твердженням професора А. Богуш, мовна компетентність – це засвоєння та усвідомлення мовних норм, що склались у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоепії, семантиці, стилістиці та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності у процесі використання певної мови [3]. Крім того, поняття «мовна компетентність» є таким, що поєднує в собі набір інших, спеціальних здібностей, а також умінь і навичок та стратегій мовної поведінки особистості. Мовленнєва компетентність, за твердженням А. Богуш, – це вміння адекватно і правильно використовувати мову в практичній діяльності (уміння висловлювати власні думки, бажання, наміри, прохання тощо), послуговуватися при цьому як мовними, так і позалінгвістичними (міміка, жести, рухи) та інтонаційними засобами мовленнєвої виразності. Отже, мовленнєва компетентність є похідною від мовної та залежить від конкретного мовця та безпосередньої ситуації спілкування. Сукупність мовної та мовленнєвої компетентностей є підґрунтям для формування й розвитку соціокультурної компетентності дитини-дошкільника.

Мовленнєве спілкування дітей-дошкільників, на думку А. Богуш, здійснюється в процесі формування соціокультурно-мовленнєвої діяльності, а змістове наповнення її розвитку пов'язане з формуванням когнітивно-соціокультурної, орієнтувально-планувальної, організаційно-соціокультурної, мовленнєвої, соціокультурно-діяльнісної компетентностей [2, с. 422-424].

Подано короткий зміст кожної із запропонованих А. Богуш компетентностей

соціокультурно-мовленнєвої діяльності: Когнітивно-соціокультурна компетентність передбачає наявність знань про правила мовленнєвого спілкування з дорослими й однолітками в кожній окремо взятій мовленнєвій ситуації; дотримання норм мовленнєвого етикету; знання етичних правил спілкування; психоемоційного стану співрозмовника; усвідомлення ролі невербальних засобів комунікації (пози, жестів, міміки).

Орієнтувально-планувальна компетентність – це вміння орієнтуватись у ситуації спілкування (часово-просторових, змістових особливостях, соціальних стосунках), врахування в процесі комунікації особистісних характеристик співрозмовника (його статі, віку, соціальної ролі, психоемоційного стану, намірів та інтересів і т. ін.), використання мовцем вербальних і невербальних засобів в конкретних соціокультурних умовах; вміння враховувати результати орієнтування при плануванні мовленнєвої поведінки: доборі лексичних засобів, граматичних форм, синтаксичних конструкцій, побудові лаконічного або розгорнутого висловлювання, регулюванні зовнішніх характеристик мовлення (сили голосу, темпу й тону мовлення).

Організаційно-соціокультурна компетентність передбачає володіння дошкільниками вербальними і невербальними прийомами долучення до мовленнєвого контакту, підтримку і розгортання діалогу, ввічливе і логічне завершення спілкування; готовність виявляти ініціативу у спілкуванні з дорослими й однолітками, вміння знаходити у колі ровесників партнера-співрозмовника, пропонувати тему розмови, спрямовувати її в потрібне русло з урахуванням власних і спільних з партнером інтересів; організовувати спілкування у спільних видах діяльності, планувати і коригувати практичну діяльність через налагоджування мовленнєвої взаємодії.

Соціокультурно-діяльнісна компетентність – це вміння досягати соціокультурної мети завдяки комплексному використанню мовленнєвих форм і невербальних засобів, які адресовані партнеру-співрозмовнику. А. Богуш цілком доцільно розглядає поняття соціокультурної компетентності дошкільника в контексті в тому числі й культури мовленнєвого спілкування. Складниками культури мовленнєвого спілкування дитини є культура її мовлення, його виразність і мовленнєвий етикет [2, с. 422-424].

Висновки. Отже, у статті нами проаналізовано погляди науковців і педагогів-практиків на проблему дефініцій «компетентність» і «компетенція», взаємовідношення між ними та їх взаємозалежність; виокремлено зміст і структурні компоненти соціокультурної компетентності дитини-дошкільника, подано їх характеристику (соціокультурні знання, соціокультурні уміння і соціокультурні

здібності); розведено, за А. Богуш, поняття «мовна компетентність» і «мовленнєва компетентність»; описано структуру формування соціокультурно-мовленнєвої діяльності, її змістове наповнення та структурні елементи: когнітивно-соціокультурний, орієнтувально-планувальний, організаційно-соціокультурний, мовленнєвий, соціокультурно-діяльнісний.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція / наук. кер. Т. О. Піроженко; авт. кол.: О. М. Байер, О. К. Безсонова, Н. В. Гавриш та ін. Київ, 2021. 37 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Vazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. Київ: Слово, 2015. 2-ге вид., доп. 704 с.
3. Богуш А. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

URL: <file:///C:/Users/%D0%90%D1%80%D1%82%D1%83%D1%80/Downloads/2135-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-3837-1-10-20190424.pdf>.

4. Кучай О. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти. Рідна школа, 2009, №11, С. 44-48.

5. Марущак О. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал]. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97-108.

6. Пометун О. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 15-24.

7. Черезова І. Комунікативна компетентність як умова успішної професійної діяльності вчителя початкової школи. URL: <https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/%D0%86%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>.